

ALİ RÛMÎ'NİN ELİF-NÂMELERİNDE ŞAHİS VE ESER İSİMLERİ

Sadettin EĞRİ*

ÖZET

Türk edebiyatında elif-nâmeler hemen her dönem tarihte ilgi duyulan ve örnekleri verilen bir konudur. Anlatımların çok daha çekici hâle getirilmesinin yollarından birisi olan bu manzumeler, harflerin hem şekil hem de anlam bakımından imge olarak kullanılmasıdır. Leb-değmez, muvaşşah, mühmel, mu'cem, hayfa, rakta gibi harf temelli söz sanatları, harflerin şekillerine göre benzetmeler yapılması ve ebced hesabı ile ilgili unsurlar harflerle ilgili özelliklerden yalnızca birkaçıdır. Edebî kaynaklarda ve özellikle tezkirelerde hayatı ve şahsiyeti hakkında bilgi bulunmayan Seyyid Ali Rûmî, Dürrü'l-Fu'ad ve Şeyhu'l-İrşâd adını verdiği hacimli eserinde kendisi ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Bu eserde bulunan iki elif-nâmesinde tasavvufî açıdan gönülden bağlı olduğu Abdülkâdir Geylânî ve onun eserleri hakkında bilgileri manzum olarak anlatır. İkinci elif-nâmesinde ise, yaşadığı dönemdeki insanlarda bulunan ahlakî ve dinî zafiyetleri eleştirip, onlara yol gösterir. Aslında bir elif-nâme örneği olmayan üçüncü şiirinde kendisinin yazdığı eserlerin isimlerini yazıp, o risale ve kitapları tanıtır. Ne yazık ki Ali Rûmî'nin adı geçen eserleri günümüze kadar tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Rûmî, tasavvuf edebiyatı, elif-nâme, Abdülkâdir Geylânî, tenkit

Names of Persons and Works in Ali Rumi's Elif-Names

ABSTRACT

In Turkish literature, elifnames are a subject that is of interest and examples are given in almost every period of history. These poems, which are one of the ways to make the narrations much more attractive, are the use of letters as images in terms of both shape and meaning. Letter-based rhetoric such as Leb-değiz, muvaşşah, mühmel, mu'cem, haifa, rakta, making analogies according to the shapes of letters, and elements related to abjad calculation are just a few of the features related to letters. Seyyid Ali Rûmî, who does not have information about his life and personality in literary sources and especially in tezkires, gives detailed information about himself and his works in his voluminous work called Dürrü'l-Fu'ad and Şeyhu'l-İrşâd. In the two elif-nâmes found in this work, he tells in verse about Abdülkâdir Geylani, to whom he is deep attached to Sufism, and his works. In his second elif-nâme, he criticizes the moral and religious weaknesses of the people of his time and guides them. In his third poem, which is not actually an example of an elif-nâme, he writes the names of the works he wrote and introduces those treatises and books. In fact, the mentioned works of Ali Rûmî have not been identified until today.

Key Words: Ali Rûmî, sufi literature, elifname, Abdulkadir Geylani, criticism

* Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bursa / TÜRKİYE, sadettin@uludag.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Cite as: Eğri, S. (2023). Ali Rûmî'nin Elif-Nâmelerinde şahıs ve eser isimleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(44), 39-55.
<https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1194349>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 25 Ekim / October 2022

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 11 Aralık / December 2022

Giriş

Türk edebiyatının dikkat çeken özelliklerinden birisi de şekil ve anlam güzelliğine dayanan manzumeleri ihtiva etmesidir. Sanat anlayışını ön plânda tutan bu yaklaşım, beraberinde zengin bir ifade ile anlam derinliği getirmiştir. Harflere farklı görünüm ve mana kazandıran bu anlayış neticesinde şekil ve söz yeni bir mecraya yönelmiştir. Anlatımların çok daha çekici hale getirilmesinin bir yolu da harflerin hem şekil hem de anlam bakımından imge olarak kullanılmasıdır. Lebdeğmez, muvaşşah, mühmel, mucem, hayfa, rakta gibi harf temelli söz sanatları, harflerin şekillerine göre benzetmeler yapılması ve ebced hesabı ile ilgili unsurlar harflerle ilgili hususiyetlerden yalnızca birkaçıdır (Taşkesenlioğlu, 2017: 160).

Bir tür, şekil veya söz sanatı oluşu ile ilgili farklı görüşlerin mevcut olduğu elif-nâmeler, mısra veya beyitlerin genellikle başındaki kelimelerin ilk harflerinin alfabetik olarak “elif”ten “ye”ye veya “ye”den “elif”e şeklinde sıralanması olarak görülür. Divan ve halk edebiyatında yüze yakın örneği bulunan elif-nâmeler (elifnameler, elif-nâmeler); dinî, tasavvufî veya din dışı konularda yazılmış; kelimeler, şair tarafından rastgele değil muhtevaya uygunluk gösterecek şekilde seçilmiştir (Çelebioğlu, 1998: 605).

Elifnamelerin en belirgin özellikleri mısralarda alfabadeki harf sırası ile başlayan kelimelerin kullanılmasıdır. Bu ortak özelliğin haricinde şekil ve muhteva özellikleri değişmektedir. Mesnevi, kaside, gazel, murabba, muhammes, müseddes; koşma, destan gibi farklı nazım şekillerinde aruz veya hece ölçüsüyle dinî ve din dışı konularda yazılmışlardır. Hatta kimi şairler her mısranın ilk kelimesini alfabetik sırada kullanırken, bazı şairler her beytin veya bendin ilk kelimesini kullanmayı tercih etmişlerdir. Mısra veya beyit başlarında kullanılan harfler sözkonusu şiirlerde ayrıca yazılmış, bazılarında ise yazılmamıştır. Bir kısım şiirlerde ise tek mısradaki birden fazla harf kullanılarak mısra sayısının az olması sağlanmıştır. Halk şairleri içinde Dertli, Ruhsatî, Noksanî, Âşık Şenlik, Reyhânî, Âşık Zülalî, Seyranî, Kul Himmet, Âşık Ömer, Kaygusuz Abdal, Sefil Ali, Zahmî, Âşık Kenzî, Nihanî, Türabî, Ruhsatî gibi pek çok âşığın elif-nâme yazdıkları tespit edilmiştir. Ayrıca sadece Anadolu sahasında değil, diğer Türk yurtlarında da kuvvetli şairlerin elif-nâme örnekleri verdikleri bilinmektedir. Hatta halk edebiyatında Latin harflerine geçişten sonra dahi elif-nâme yazma geleneği devam etmiştir (Öztoprak, 2006: 136-137; Taşkesenlioğlu, 2017: 160).

Elifnamelerin, halk edebiyatında olduğu gibi klasik edebiyatta da pek çok örneği mevcuttur. Âşık Paşa, Nesîmî, Muhibbî, Fuzûlî, Mihrî Hatun gibi önemli şairlerin elif-nâme kaleme almış olmaları, divan şiirinde elif-nâmelere olan rağbeti göstermektedir.

Edebiyatımızda bilinen ilk elif-nâme olarak kabul edilen metin, 11. yüzyılda Uygur sahasında yazılan bir manzumedir. Reşit Rahmeti Arat tarafından tespit edilen ve şairi belli olmayan şiir, Uygur-Soğd alfabesinin tek şekilli harflerine tekabül eden alfabetik sırayla oluşturulmuş sekiz mısralı yirmi bir cüzden ibarettir. Burkan kültürü çerçevesinde oluşan bu manzumenin dil ve ifade bakımından sade olduğu ve dönemin benzer örneklerine göre dinî tabirleri çok fazla içermediği söylenebilir (Arat, 1991: 106-107). Toplam 168 mısralık metindeki bazı dizeler şöyledir:

*vinay-ta ulatı vıçıdramal-lar ning.
vasır teg katıg töz-in.
vyakiyan kılı vitis alsar-sen.
vinçur-anıng söz-in.
öniş-i önmeyük usik ekser (.)
ögin ök bililgey öz-in.
vigni-vinayiki-ler örledser-ler
öntürgey vayrapan-lar köz-in.*

*

(*Vinaya başta olmak üzere Vinidiramal'ların vajra gibi sert kökünü vyakhyana yapıp, ders alırsan, vinçura'nın sözünü, henüz hatıra gelmemiş olan harf ve heceler kendiliğinden derhal belli olur: Vighna-vinayaka'lar taciz ederlerse, Vajrapani'lar onların gözünü çıkarır.*)

İslami devir Türk edebiyatında ilk elif-nâme örneği, Âşık Paşa'nın bazı *Garibnâme* nüshalarının sonunda yer alan manzumesi olarak kabul edilmektedir. Her biri dört mısralık yedi bentten oluşan otuz cüz ihtiva eden eser, elif-nâme kimliği bakımından eşsizdir. Alfabenin her harfi ile başlayan bir mısra yazmakla yetinmeyen Âşık Paşa, her harf ile (kaf harfi ile iki cüz) başlayan yirmi sekiz mısra oluşturmuş, toplamda 840 mısralık uzun bir eser meydana getirmiştir. Hece ve aruz ölçüsünü birlikte kullanan şair, her mısraya aynı harfle başlamak arzusuyla şiirini şekillendirmiştir (Demirel, 1996: 204). Bu elif-nâmeye örnek olmak üzere:

*Evvel bize vâcib ü farz
Allâh adın anmakdurur
Anun adın zikr idelüm
Ol kim kamu müştâkdurur
Evvel dahi oldur Kadîm
Âhır oldur Mukîm
Oldur Kerîm oldur Rahîm
Oldur kim ol Rezzâkdurur
İki cihân yaradan ol
Ay u güneş yürüden ol
İns ü melek düriden ol
Eyle kim ol Hallâkdurur*

Araştırmanın Amacı

Araştırmada Türk kültürü ve edebiyatında yer alan elif-nâmelerin özellikleri hakkında kısa bilgi verilmiş, bu manzumelerin çok farklı konuları işlediği gösterilmek istenmiştir. Seyyid Ali Rûmî (XIX. yy) isimli şairin farklı, oldukça hacimli ve zengin içerikli *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd* adını taşıyan eserinde bulunan iki elif-nâme manzumesi ile kendi eserlerinin isimlerini sıraladığı bir şiiri tahlil edilmiştir. Söz konusu yazma eserde Abdükâdir Geylânî'nin önemli eserleri özellikleriyle birlikte şiirde işlenmiştir. Diğer elif-nâmede ise, özellikle müslümanlar ve riyakâr sufiler eleştirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

İncelemede keşfedici, nitel, betimleyici, örneklendirici yöntemler kullanılmıştır. Araştırmada elif-nâmeler hakkında kısa bilgiler ve örnekler verilmiş, bu manzumelerdeki eser isimleri ile şahıslar tanıtılmıştır. Özellikle Türk tasavvuf edebiyatının XIX. asır örneklerinden sayılan *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd* isimli eserde Şeyh Ali Rûmî, "Eşrefî, Kadirî, Melamî"ye müntesib olduğunu defalarca tekrar eder. İkinci elif-nâmede ise, insanoğluna nasihat ve onların huy ve ahlaklarıyla ilgili eleştiri mevcuttur. Bu konu da ayrıca şiir merkezli olmak üzere araştırılmıştır.

Şeyh Seyyid Ali Baba Rûmî el-Antakîye (Sonra el-Arabgirî)

XIX. yüzyıl sufi şairlerinden olan Ali Rûmî, oldukça hacimli olan *Kitâb-ı Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd* adını verdiği eserinde pek çok konuyu ele almış ve çoğu kez manzum olarak değerlendirmiştir. Eserdi tevhid, münacât, na't, kendi hâl tercümesi, tasavvufa yönelişi, bazı tarikatların silsilesi gibi konularda geniş bilgiler mevcuttur. Yapılan araştırmalarda şairin hayatı ve eserlerine ait bir bilgiye ulaşılamamıştır. Şair Ali Rûmî ve eseri *Dürrü'l-Fu'âd ve*

Şeyhu'l-İrşâd hakkında ayrıntılı bilgi için belirtilen araştırma yazısına bakılabilir (Eğri, 2022: 157-175).

Ali Rûmî, yakın bir dönem sayılabilecek tarihlerde yaşamış olmasına rağmen hayatı ve eseri hakkında tezkirelerde ve kaynaklarda bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Bilinen tek eseri olan *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd*'da kendi dönemi, ailesi, memleketi, tarikâtı hakkında değerli bilgiler vermiştir. Eserin son kısmında (hâtîme) manzum olarak II. Abdühamid (saltanatı 31 Ağustos 1876-27 Nisan 1909) döneminde yaşadığını ifade etmiştir:

*Asrımız Abdu'l-Hamîd Hân asrıdır ihvânımız
Ömrini kıl sun mezîd Hak çün odur sultânımız
Gün-be-gün bulsun şeref şân avni dostla şâhdın
Nusret i'tâ eylesün dâim ana Yezdânımız
Çün tesâdüf eyledük Rûmî bu asra kıl duâ
Ya'nî bin üçyüz yigirmi bir olup devrânımız (1321/1903-1904)*

Şair, babasından “şerîf” olduklarını yani Hz. Peygamber'in soyundan geldiğini duymuştur. Uzun süre Vechi Paşa'ya hizmette bulunmuş ve Antakya'da vefat etmiştir. Ayrıca Ali Rûmî, memleketi olan Antakya ve ahalisine samimi duygularla dualar etmiştir. Yine kendi ifadesine göre “hasedçiler”den dolayı Antakya'dan Arabgir'e göç etmiştir (1314/1896-1897):

*Durup on mâh kadar Ma'den'de mâder
Olup bîmâr âhir anda bürâder
Malatya'dan gelüp ba'zı mürîdân
Kader böyle imiş ey ehl-i îmân
Kavuşduk kaldı birkaç gün nihâyet
Vefât itdi Hudâ virsün selâmet
Sene bin üçyüz on dördte fenâdan
İdüp rihlet bekâya bî-vefâdan*

.....
*Pederden duymuşum çok dirdi cânâ
Şerîfüz şübhesiz şek yokdur aslâ
Kadîm ma'mûr kala Antâkiye'miz
Şeref her ân bula Antâkiye'miz
Ahâlisinden Allah hep rızâ hem
Ola göstermeye hergiz cevâ hem
Mahabbet kıl **Ali Rûmî** riyâsız
Odur zâhir vatan olma vefâsız*

Ali Rûmî'nin tasavvufî terbiyeyi alıp, tarikatta şeyhlik makamına ulaşmış ulaşmadığı konusu belli değildir. Eserindeki farklı manzumelerde bu konuları zaman zaman ele alıp bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Onun üç ay Şam'da kaldığı ve “pîrim” diye sürekli andığı Muhyiddin Arabî'nin mezarını ziyaret edip, maneviyatından istifade ettiği bilinmektedir (Ali Rûmî, 509):

*Varup Şâm'a pîrim Ekberî'yi
Ziyâret eyledüm ibn-i Ali'yi
Kalup üç mâh kadar çekdüm riyâzet
Fahr sanma bunı yâre hikâyet
Alan dersi Şeyh-i kebîr kân-ı sehâdan
Sorar mı nesne hiç özge fetâdan*

Elifname-I: Abdükadir Geylânî ve Eserleri

Ali Rûmî'nin *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd* adlı eserindeki ilk elif-nâmesinde Abdükadir Geylânî ve onun bazı eserleri tanıtılmıştır. Rûmî, tam anlamıyla Muhyiddîn Arabî, Eşrefoğlu Rûmî ve Abdülkadir Geylânî'ye gönülden bağlıdır. İbn-i Arabî ve Abdükadir Geylânî ile ilgili menkıbeler ile kitaplar, feraset sahibi insanlara rehber olmaya yeterlidir. Bu

sebepten dolaydır ki onu sevenler ve gönülden bağlı olanlara hasetçilerin kini eksik olmamaktadır.

*Ekberî'yiz Eşrefî'yiz Kâdirî'yiz Kâdirî
Eksik olmaz bu sebebden Rûmî'yâ hüssâdımız*

Muhyiddîn Ebu Muhammed Abdülkâdir b. Ebi Salih Musa Zengî-Dost el-Geylânî (öl. 561/1165-66), Fars kökenli Sünnî Hanbelî bir sufi idi. Onun “Muhyiddin, Gavs-ül-A’zam, Kutb-ı Rabbani, Sultanü'l-Evliya, Kutb-i A’zam ve El-Bâz el-Eşheb” gibi lakapları vardır. Babası Ebû Salih Musa Zengî-dost’tur. Peygamber torunu Hasan bin Ali ‘nin oğlu olan Hasan el-Mu’tena’nın oğlu Abdullah el-Kâmil’in soyundandır. Annesinin ismi Fatıma, lakabı Ümmü'l-hayr olup, anne tarafından da peygamber torunudur. Bu nedenle de Abdülkâdir Geylânî hem “Seyyid” (baba tarafından peygamber torunu) hem de anne tarafından “Şerif”tir. Abdülkadir Geylânî, 1077 yılında Gilan (Cilan, Cili) Eyaleti’nin Neyf köyünde doğdu. Babası küçük yaşta vefat eden Geylânî, 1095 yılında Bağdat’a gitti. Geylânî’nin daha çocuk denilebilecek yaşta farklı özellikleri herkesin dikkatini çekmekteydi. Bağdat’ta dönemin ünlü âlimlerinden dersler alarak dinî ilimleri ve tasavvufi tecrübesini geliştirdi. Gençlik döneminde ailesinden izin alarak bir kafilaya katılıp Bağdat’a gitti. Orada Ebu Galib b. Bakıllanî, Ca’fer es-Serrac, Ebu Bekir Sûsen ve Ebu Talib b. Yusuf gibi âlimlerden hadis; Ebu Said el-Muharrimî (Mahzumî), Ebu Hattab ve Kadî Ebu Hüseyin gibi hukukçulardan fıkıh; Zekeriyya-yı Tebrizî gibi dilcilerden de edebiyat okudu (Wikipedia, 2022). Hocalarından Ebu Said Mahzûmî’nin medresesinde haftada üç gün pazartesi, salı ve cuma gecesini verdiği ders ve vaazları çok yoğun ilgi görmüştür. İslam tasavvufunu herkesin anlayacağı şekilde sundu. Önceden Şafî mezhebinde idi. Hanbelî mezhebi unutulmak üzere olduğundan, Hanbelî mezhebine geçti ve bu tercihi mezhebin yayılmasında etkin bir yeri olmuştur. “Kâdiriyye” tarikatının pîri ve kurucusu sayılmaktadır (Korkusuz, 1995: 5; Uludağ, 1988: 234).

Abdülkâdir Geylânî’nin tasavvuf anlayışı, şeriata ve dinin zâhirî hükümlerine titizlikle bağlı kalma esasına dayanır. O, her an Kur’an ve hadislere uygun hareket etmeyi şart koşar. Ona göre bir zâhidin hayatında görülebilecek derunî haller dinî ölçülerin dışına taşmamalıdır. Müritlerine hep, “Uyun, uydurmayın; itaat edin, muhalefet etmeyin, yakınmayın; temizlenin, kirlenmeyin” şeklinde tavsiyelerde bulunurdu. Dinin zâhirî hükümlerine uymadığı için Sehl et-Tüsterî’nin “sır” nazariyesini reddetmiş, kendi tarikatının şeriata uygun olduğu İbn Teymiyye gibi bir münekkit tarafından bile kabul edilmiştir. Semâa karşı değildir. Kur’an’ın telhin ve teganni ile değil, tertîl ve tecvid üzere okunmasını isteyip, bu konuda farklı davranılmasına rıza göstermezdi. Gazzâlî’nin geliştirdiği Sünnî tasavvuf, onun tarafından devam ettirilmiştir denebilir (Uludağ, 1988: 234-235).

Seyyid Ali Rûmî, Kâdiriyye tarikatının piri ve müntesibi olmaktan gurur duyduğu Abdülkâdir Geylânî hakkında eserinin hemen her yerinde ona olan aşkını ve bağlılığını dile getirir. Mısralara yansıttığı duyguları ile beraber Geylânî’nin şeceresi ve hocaları hakkında değerli bilgiler aktarır: İlahî aşka mensup olanların piri Abdülkâdir Geylânî, Irak mülkünü manevî varlığı ile aydınlatmıştır. Sadece Irak değil, bütün İslâm âleminde etkili olan Geylânî, hidâyet denizinin velîsi olmuştur. Oğlu Abdürrezzâk, babasıyla birlikte hacca gittiğinde Arafat’ta Ebû Medyen el-Mağribî, Ebû Amr Osman b. Merzûk gibi tanınmış şeyhlerle diğer bazı sûfilerin babasının elinden hırka giydiğini anlatır.

*Bir himmetle şihâb rehber-i uşşâka
Olup virdi cilâ mülk-i Irâka
Diğer şeyhi tarikda şol velîdir
Ebâ Necîb bu gülzârın gülüdüür
Didikde bir pîri Şemsü'l-hidâyet
Abdülkâdir velî bahr-i hidâyet*

*Şeyhin hem Şeyh Ebâ Medyen safâyî
Bulup Gavsıla idüpler hûb senâyî
Beyân olsun müsselsel imdi ra'nâ
Hüveydâ çün hüveydâdır hüveydâ
Cihânda şân olup Kutbü'l-muazzam
Dinilmekle meded yâ Gavsü'l-a'zam
Muhakkak ârif-i bi'llâh velîdir
Muhaddîs hem musannif pek uludur
İdüpdür Hak neler fazlıyla i'tâ
Kıluş Gavsı pîrân içre bî-hemtâ*

Kâdiriyye tarikatının silsilesi Hz. Ali'ye dolayısıyla Hz. Muhammed'e (a.s.) iki farklı kolla ulaşmaktadır. Abdülkâdir Geylânî ve Ebû Sa'd Mübârek el-Muharrimî'den başlayıp Ma'rûf-i Kerhî'ye kadar her iki silsiledeki isimler ortaktır. Şair Ali Rûmî, "Kâdirî, Eşrefî, Melâmî" olduğunu defalarca tekrar ettikten sonra, Gavs-ı A'zam diye anılan ve âriflerin üstâdı Geylânî'nin neseb yoluyla Hz. Hüseyin'e (a.s.) dayandığını mısralarında ayrıntılı bir şekilde anlatır. "Muhyiddîn" lakabını da kullanan pîr, yine silsile ve tarikat yoluyla hulefâ-i râşidîne (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali) bağlanmaktadır. Kâdiriyye tarikatı Anadolu'da çok yaygın değilken, XV. yüzyılın büyük âlim ve âriflerinden olan Hacı Bayram Velî'nin müridi Eşrefoğlu Rûmî tarafından İznik-Bursa civarında etkili olmuş, yayılmaya başlamıştır. XVII. yüzyılda İsmail Rûmî vasıtasıyla Balkanlar ve Anadolu'da gönülleri fethetmiş ve tasavvuf tarihindeki kalıcı yerini almıştır.

*Hüsn-i dürle Hüseyinin neslidir Gavs
Çün ilm-i ârifinin aslıdır Gavs
Ebâ Bekr Ömer Osmân Alîye
Ferzend şeyh-i bi'n-neseb bu dört velîye
O Muhyiddîn diyü şöhret bulupdur
Abdülkâdirle dünyâ tolupdur
Olupdur mevlidi ol şehri Geylân (Gilân)
Yatur Bağdâd içinde key dirahşân
Çıkar bu sultâna toksan yedi kol
Müsselsel Hak Habîbine bulur yol*

"Altın Silsile/Silsiletü'z-Zeheb" de denilen tarikat silsilesi, İmam Rıza ve ehl-i beyt imamlarivasıtasıyla Hz. Ali ve sonrasında Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ulaşır. Ayrıca Dâvûd-ı Tâî, Habbîb-i Acemî, Hasan el-Basrî, Ebâ Sa'îd, Ebu'l-Ferec Yûsuf, Şeyh Temîmi, Şiblî, Ebu'l-Kâsım Cüneyd, Kerhî, İbnü'l-Yesâr gibi isimler zikir edildikten sonra Hz. Peygamber ve Cebrail'e (a.s.) uzanan tarikat şeceresi sıralanır:

*Ebâ Sa'îd mübârek pîri ânun
Ebu'l-Hasan Ali şeyhi o cânun
Ebu'l-Ferec Yûsufdan oldu irşâd
Ana kıldı Şeyh Temîmi imdâd
Anun da pîri Şeyh Şiblî olupdur
Ebu'l-Kâsım Cüneydden feyzi alupdur
Cüneydin şeyhidir ol şâh-ı uşşâk
Ebu'l-Hüseyin sırru'd-dîn şeyhu'l-âfâk
Ana rehber olup Kerhî-(i) himmem-kâr
Pîri Tâ'î ki meşhûr-ı kutbü'l-ebrâr
Anun şeyhi Habîb Sultân ebrâr
Bu da İbnü'l-Yesârdan oldu irşâd
Olupdur Basriye pîr şâ(h) merdân
Habîbu'llâh adâlet kâni Ahmed
Resûlün şeyhi Cibril it riâyet
Hudâ irsâl iderdi bî-nihâyet
Cihânın muktedâsı Fahr-i Âlem
Hudânın aşinâsı Fahr-i Âlem*

Şeriatle tarikat sâhibi ol
 Ma'ârifle hakikat sâhibi ol
 Salâtıyla selâm olsun ana hem
 Dahi evlâd ü ashâbına her dem
 Gelür bu silsile şâh Rızâdan
 Vesâitle olupdur râh-ı Rızâdan
 İmâmlardan ulaşır Mustafâya
 Nebîler serveri kân-ı sehâya
 O mezkûr Kerhînin şeyhi ikidir
 Biri Dâvûd diger Rızâ Zekîdir
 Rızânın şeyhidir atası Kâzım
 Gönüller derdinin devâsı Kâzım
 Ana pîr vâlidî Ca'fer olupdur
 Babası şâh Bâkırdan bû alupdur
 Olupdur Bâkırun şeyhi atası
 Ali Zeynü'l-Âbiddir reh-nümâsı
 Anun da şeyhi atası ey cân
 Hüseyin Kerbelâ şâh-ı şehîdân
 Ana rehber atası Murtezâdır
 Anun şeyhi Muhammed Mustafâdır
 Selâm olsun beher dem ol penâha
 Sığındık cümlemiz Bû Ali şâha
 Kâsımdan Ca'fere var âli nisbet
 Ulaşır Selmâna ey ehl-i bey'at
 Anun da şeyhidir Siddîk-ı a'zam
 Resûlün Yâr-ı Gâri sırra mahrem
 Olup üstâd buna mahbûb-ı mevlâ
 Hudânın Ahmedî matlûb-ı a'lâ
 Viriüp ism-i Celâli bu velîye
 İdüpdür tevhîdi telkîn Alîye

Tasavvufun önemli hayat tarzı ve kurallarından birisi olan zikir ister “hafî/gizli”, ister “cehrî/açık” zikir olsun bu silsile sayesinde tarikatlarda yerini almış ve asırlar boyunca devam etmiştir. Cafer Kâsım'dan mahfî zikir, onun babasından ise cehrî zikir alınmış ve sürdürülmüştür. Fahr-i Kâinât Hz. Peygamber, tevhîdin her şeyden faziletli olduğunu buyurmuştur. Ali Rûmî, Abdülkâdir Geylânî ile ilgili şiirini ehl-i beyt, ashab ve Hz. Peygamber'e salât ü selâm ile bitirir.

Alupdur Ca'fer Kâsımdan mahfî zikri
 İdüp ahz vâlidinden cehrî zikri
 Selâsil-i cem' olur Ca'fer velîde
 Benî Bâkır olan nesli Alîde
 Ve bir de cem' olur Basrîde zâhir
 İdüp tahrîr bunu bir çok ekâbir
 Tarîklar aslıdır bu oldu izhâr
 Çalş zikre olasin çend Gaffâr
 Hakka bâtil diyen câhil gümân yok
 İkisinden cüdâ gâfil gümân yok
 Olup efdal kamudan işbu tevhîd
 Diyen Fahr-i cihân ol yâr-ı vâhid
 Tahîyyât dâim olsun Habîbine
 Cihân halkı adedince tabîbe
 Dahi evlâd ü ashâbına ânun
 Muhabbet kıl gıdâsı oldu cânun
 Arabgiri Ali Rûmî ider âh
 Diler kâmil îmân her dem yâ Allâh (Ali Rûmî-I, 30-31)

Ali Rûmî, *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd*, s. 263

Ali Rûmî'nin elif-nâmeleri bahr-i remel (Fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilen) ile nazm edilmiş olup, eserin manzum kısımlarında vezin kusurları mevcuttur. Mısra başlarındaki harfler vezne uygun okunuşları ile şiire dâhil edilmiştir.

Şiirde Abdülkâdir Geylânî'nin eserleri ile beraber insanlara ve tasavvufa gönül vermiş sufilere de nasihatlar da bulunur. Çok sayıda esere sahip olan Abdülkâdir Geylânî'ye ait olmadığı hâlde ona izafe edilen eserleri de mevcuttur. “Müellif, söz konusu eserini, Osmanlı Devleti'nin parçalanmaya yüz tuttuğu, devlet düzenindeki çözülmenin toplumun bütün katmanlarına sirayet ettiği bir dönemde müritlerinin itikadını güçlendirmek, tarikat büyüklerinin hayatlarından örnekler sunarak onların motivasyonunu artırmak, onları batıl gördüğü cereyanlardan muhafaza etmek gibi saiklerle kaleme almıştır (Ümütlü, 2022: 322)”.

El(i)f İkbâl eyle sultân Hazret-i Geylânîdir
Bâ Beşâret kâmil insân Hazret-i Geylânîdir
Tâ Telâmîz ol dilâver Âl-i Abdu'l-Kâdir'e
Şâ Senâ it ehl-i Yezdân Hazret-i Geylânîdir

Abdülkâdir Geylânî gönüllerin sultanı olup, Allah'ın bu kâmil insanı bir müjde ile bu âlemi şerefletmiştir. Şair, onun Hazret-i Peygamber soyundan gelen “seyyid” olduğunu ve ehlullahdan olan Pîr'in talebesi olmaktan bahtiyarlık duyduğunu belirtir.

Cîm Cehâletden beri ol ahz idüp ilm-i ledün
Hâ Haydarın nesli ey cân Hazret-i Geylânîdir
Ĥî Hâtırdan it ferâmûş dü-cihân endişesin
Dâl Dede her derde dermân Hazret-i Geylânîdir

İlâhî sırlara âit ilim olan “ilm-i ledün” sâdece Cenâb-ı Hakk'a mâlûm olan, ancak dilediği peygamber ve velîlerine öğrettiği ilâhî sırlara vukuf ilmi, gayb ilmi, ilm-i bâtın diye de anılmaktadır. Cahillikten uzak durup, ilahî aşk ilmine talip olmak gereklidir. Abdülkâdir

Geylânî, Hz. Ali soyundan gelen manâ âleminin arslanıdır. Ey insanoğlu! İki âlemin düşüncelerini hatırlından çıkar çünkü her fikir ve derdin dermanı odur.

*Zâl Zünübun mahv olur gel bendesi ol bendesi
Râ Rahîmden bize ihsân Hazret-i Geylânîdir
Zâ Zemîn ü âsumânda çalınur tabl müdâm
Şîn Seherde feyz-i ummân Hazret-i Geylânîdir*

Ali Rûmî, elif-nâmesinde merhamet sahibi Allah'ın ihsan ettiği nimetlerden birisinin de Geylânî olduğunu söylerken; ona gönülden bağlanan kişilerin nefis terbiyesi, ibadet ve zikirle günahlarından kurtulacağını müjdelere. Onun aşk davulları yeryüzünde ve gökyüzünde sürekli çalınmaktadır. Abdülkâdir'in rûha huzur verici mübârek ve uğurlu tesiri, seher vakti daha da coşkunluk taşır (Ali Rûmî, 263).

*Şîn Şeyâtîn leşkerinden hıfz ider tâlibleri
Sâd Süfîler şâh-ı tibyân Hazret-i Geylânîdir
Dâd Du'âfdan ibret aldınsa hemân eyle sükût
Tâ Tarıkda kutbu'l-ekvân Hazret-i Geylânîdir*

Şair sufilere seslenerek, onları şeytanların askerlerinden koruyanın Hazret-i Geylânî olduğunu belirtir. Çünkü o, bunun yollarını açıkça bildirir. Zayıf olan her şeyden ibret alanlar susmayı tercih ederler. Tasavvuf yolunda mânevî mertebelerin en yükseği, kutup olan kimse yine Geylânî'dir. Zira Allah, "Kutb, Gavs" diye anılan kimi sevgili kullarına olağanüstü güç ve haller ilham eder.

*Zî Zuhûr idüp Acemden mülki âbâd eyledi
'Ayn Irâk içre mihmân Hazret-i Geylânîdir
Gâyn Gunye nâm kitâbın okuyan âlim olur
Fâ Fütûhu'l-Gayb'î burhân Hazret-i Geylânîdir*

Acem'de (İran) doğup, Irak'ta misafir olan Abdülkâdir Geylânî'nin "el-Gunye li-tâlibî tarîki'l-hak" adlı eserini okuyan kişiler âlim olur. Dinî hükümlerden iman, tevhid ve ahlâkı konu alan bu eser, muhteva olarak Ebû Tâlib el-Mekkî'nin Kûtû'l-kulûb'una benzer. İbadetlerin faziletine ve müslümanların günlük hayatla ilgili hal ve hareketlerine geniş yer veren el-Gunye'de akaid konuları selef akidesi esas alınarak açıklanır (Uludağ, 1988: 236).

Onun Fütûhu'l-Gayb adlı eseri ise oğlu Abdürrezzâk'ın babasının meclislerinde topladığı yetmiş sekiz vaazdan ve ölürken yaptığı vasiyetten meydana gelmiş olup, eserin sonunda bir soy şeceresi yer alır. Bu kitabını okuyanlar için ilahi aşkın kanıtı, delili orada bulunmaktadır.

*Kâf Kırâ'at eyleyen Gavsîyye'sin idrâk ider
Kâf Kelîmden bir nişân Hazret-i Geylânîdir
Lâm Lezîzdir Feth-i Rabbânî kitâbın sözlerinin
Mîm Muhakkak kân-ı irfân Hazret-i Geylânîdir*

Ali Rûmî, onun Gavsîyye adlı eserini okuyanların bu eserde Allah'tan bir nişan bulunduğunu anlayabileceklerini iddia eder. Süleyman Uludağ ise bu konuda eserin Abdülkâdir Geylânî'ye aidiyeti konusunda şüphelidir: "Gavsîyye (Hamriyye), Allah'la Abdülkâdir-i Geylânî arasında geçtiği iddia edilen konuşmaları ihtiva eden ve bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan bu risâle ona ait değildir. Eser, İsmail Fenni'ye ait Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddin Arabî adlı eserin içinde de yer almaktadır (Uludağ, 1988: 236)".

Şaire göre Feth-i Rabbânî isimli eseri lezzetli olup, buradaki bilgilerin dahi Hazret-i Geylânî'nin irfan madeni olduğunun ispatı olduğunu dile getirir. "el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-rahmânî, 1150-1152 yılları arasında çoğunu medresede, bir kısmını ribâtta verdiği vaazların müridleri tarafından notlar halinde yazılmasından meydana gelen altmış iki bölümlük

bir eserdir. Sonunda vefatını anlatan bir zeyil vardır. Abdülkâdir Geylânî'nin tasavvuf bakımından en önemli eseri budur (Uludağ, 1988: 236)".

*Nûn Nûra irmek dilersen meşgûl ol Evrâd'ına
Vâv Vâris-i mahbûb-ı Rahmân Hazret-i Geylânîdir
Hâ Hidâyet bul Delâ'il'ine şerîf ile devâm
Lâm-elîf Lâ dime Lokmân Hazret-i Geylânîdir
Yâ Yolunda terk-i cân it Şeyh Ali cânâna ir
Vâkıf-ı esrâr-ı Mennân Hazret-i Geylânîdir*

Elif-nâmede Geylânî'nin *Evrâd*'ı ile meşgûl olanların Allah'ın nuruna ulaşabileceği, Hazret-i Geylânî'nin Rahmân olan Allah'ın sevdiği kulların varisi olduğu hatırlatılır. *el-Füyûzâtü'r-rabbâniyye fî evrâdi'l-Kâdirîyye* adını taşıyan bu eser, nesir ve nazım hâlindeki dua ve evrâddan meydana gelen bir risâledir.

Hazret-i Geylânî büyük bir hekim, kıymetli sözleri ve hikâyeleriyle ün salmış bir hakîm olan efsânevî şahıs olan Lokmân gibidir. Hidayete ulaşmayı dileyenler, onun hikmetiyle yoluna devam etmelidir. *ed-Delâ'il*, *Evrâd* ve *Salavâtü'l-kübrâ* adlarıyla da anılan bu eserle meşgûl olanlar Allah'ın nurunu ulaşabilir. Çünkü bu eserin müellifi olan Geylânî, Allah'ın sevdiği kulların varisidir.

Şiirin son beytinde Ali Rûmî, kendisinin de Kadîrîlik yolu ve Abdülkâdir Geylânî muhabbetiyle gönüllerden mâsivâyı (Allah'ın aşkı dışında kalan her şey) ve varlığı terk etmesinin gerektiğini söyler Çünkü ilâhî sırlara vakıf olan kişilerden birisi de Hazret-i Gaylânî'dir.

Ali Rûmî, *Dürrü'l-Fu'ûd* ve *Şeyhu'l-İrşâd*, s. 600

Elifname II: Nasihatlar ve Tenkitler

Ali Rûmî, *Dürrü'l-Fu'âd* ve *Şeyhu'l-İrşâd* ismini verdiği eserindeki ikinci elif-nâmesinde özellikle müslümanlar için nasihatlar ve ağır eleştiriler mevcuttur. Aslında eserinin tamamında ehil olmayan ve tasavvufun şartlarını yerine getirmeyen sufiler de bu eleştirilerden nasibini almıştır.

El(i)f İcrâ eyledik biz râh-ı Hakda hizmeti
Bâ Bekâ bulduk fenâda eylemekle izzeti
Tâ Tekellüm itmez şol tâlib-i dünyâ ile
Şâ Sakıldir çünkü anlar bilmez aslâ tâ'ati

Kendilerinin Hak yolunda hizmet etmeyi bir görev kabul ettiklerini, bu fani dünyada bekaya ulaştıklarını söyler. Dünyanın güzelliklerine ve nimetlerine aldanan kişiler asla Allah'a itaati bilmeyen kişiler olup güzel ve hoş olmayan, çirkin, kaba, yakışsız hayat sürdürenlerdir.

Cîm Celilden bî-haberler cümlesi ibn-i Kârûn
Hâ Hicâb itmez Hudâdan cem'-i mâldır âdeti
Hî Harâb olmuş mülevves cîfeye talmış kamu
Dâl Dehânda müslümanlık dilde yokdur lezzeti

Kimi insanlar Celîl olan Allah'ın kudret ve güzelliklerinden habersizdir. Bu utanmaz kişiler Allah'tan utanmayan, daima mal, mülk edinme telaşında olanlardır. Fanî dünyanın peşinde koşan bu zavallılar, Kârûn'un çocukları gibi davranırlar. Kur'an'da "Kârûn" adıyla kıssası nakledilen bu kişi Tevrat'ta Korah diye anılmakta ve çöl hayatında Mûsâ'nın otoritesine karşı başlatılan isyan hadisesinde başrolü oynamaktadır (Harman, 2001: 519). Bütün bu insanlar; kokuşmuş, harap olmuş bu fani dünyanın peşinde koşmaktadır. Sadece dillerinde olan Müslümanlığın, lezzeti ve tadı da asla olamaz.

Zâl Zelil olsa gerekir rûz-ı mahşerde bular
Râ Raûfdan itmeyüp âr eyleyen menhiyyeti
Zâ Zerre kulluk iderler unudup Mevlâyı hep
Sîn Siyehi Ka'be bilüpler kalmamış dîn hürmeti

Mahşer gününde riyakâr ve dünya sevgisiyle dolu insanlar aşağılanıp, hor görülecektir. Yarattıklarına karşı çok merhametli olan Allah'tan utanmayan bu kişiler, dinin yasakladığı hayat tarzına devam etmektedir. Onlar, yüce Mevla'yı unutup altına, gümüşe kulluk ederler. Siyahı sadece Kâbe örtüsünde zanneden fâni dünya sevgisi besleyenlerin dine, muhabbetullahaya saygısı kalmamıştır.

Şîn Şer işde cümle mâhir hayra olmazlar yakîn
Şâd Sırâtı geçüpler sanki buluplar cenneti
Dâd Da'if miskinlere her dem idüp cevri ü cefâ
Tâ Tarikat ehline turmaz virirler zahmeti

Bu zavallılar, sanki sırat köprüsünü geçip de cennete kavuşmuşçasına hayır işlerden uzak durup, şer işlerde maharetli hale gelirler. Zayıf ve aciz insanlara her zaman eziyet ve cefa çektiren bu kişiler, tasavvuf yolunda ilahî aşkı terennüm eden âşıklara da zahmet çektirmekten zevk alırlar.

Zî Zâhirden monla dervîş kisveye virmiş nizâm
'Ayn Adâvetle tolmuş virmesün Hak fırsatı
Ğayn Gıybetle dürrûg rüşvet ribâ her sözleri
Fâ Ferâ'iz emri ü nehyin kalmadı hiç sohbeti

Her ne kadar da molla ve dervîş görünüşlü olsalar da Allah onlara fırsat vermesin. Zamanımızda münafık ve riyakâr insanlar çoğaldığı için fırsat buldukça onlar zalimliklerini sürdürürler. Allah'ın emir ve yasaklarının onlar arasında bir kıymeti kalmadı. Bu gibi konuların

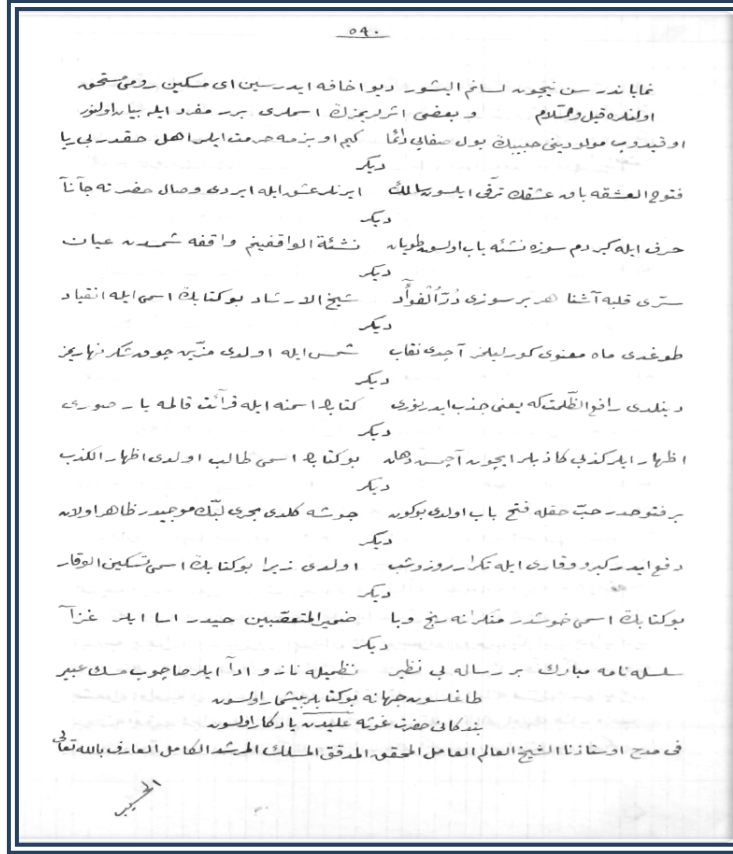
sohbetine dahi tahammül edemeyen zavallılar; gıybet, dedikodu, rüşvet, faizi kendilerine hayat tarzı edinmişlerdir.

Ḳāf Kıyâmet günü görersen bunların ahvâlini
Ḳāf Köpek har kimi hunzîr maymûn olur sûreti
Lâm Lâzımdır bu zamânda Zü'l-fikâr Dûldül Ali
Mîm Münâfık toldı âlem kavm-i Mervân çok katı

Ali Rûmî, zamanındaki müslümanlar, sahte derviş ve âlimleri eleştirdiği şiirinde kıyamet gününde bu tür insanların köpek, eşek, domuz ve maymun suretinde ortaya çıkacaklarını hatırlatır. Şair, kendi yaşadığı devirde Hazret-i Ali, Zülfikâr ve Dûldül'ün gerekli olduğunu söyler. Çünkü bu âlem münafıklar ve Mervan yaratılışlı kimselerle doludur. Mervan, "Hicretin 2. yılında (623-24) Mekke'de doğdu. Hz. Osman'ın amcası Hakem b. Ebü'l-Âs b. Ümeyye'nin oğludur. Resûl-i Ekrem'e karşı düşmanca bir tavır takınıp ona eziyet edenlerle birlikte hareket eden Hakem, Ümeyye ailesi mensuplarının çoğu gibi Mekke fethinin ardından Müslüman olduğunu söylediye de bundan sonra da olumsuz tavrını devam ettirdi. Hz. Peygamber'i taklit etmesi, evini gözetlemesi ve Müslümanların sırrını ifşa etmesi yüzünden Resûlullah tarafından lânet edilerek Tâif'e sürüldü. Hz. Ebû Bekir ve Ömer, Hakem ve ailesinin Medine'ye dönmek için yaptığı müracaatları kabul etmediler. Hz. Osman halife olunca Hakem ve ailesinin Medine'ye dönmesine izin verdi ve onlara çeşitli ihsanlarda bulundu; o sırada yirmi yaşlarında olan Mervân'ı da devlet kâtipliği gibi önemli bir göreve getirdi. Hz. Osman'ın Hakem'in Medine'ye dönmesine izin vermesi ve oğlu Mervân'ı bu göreve getirmesi ashap arasında iyi karşılanmadı; bu sebeple pek çok kişi onu eleştirdi (Aycan, 2004: 225)."

Nûn Nifâk ehli hulûli râfizi cünd-i tamu
Vāv Velâyet da'vâsında azdırır bu ümmeti
Hâ Hû zikrin koma dilden dü-cihânda bul necât
Lâm-elif Lâkin mücâhid olmak ister sûreti
Yâ Yana gör aşka Rûmiyâ her rûz u şeb
Öl diril gel ölmeden kim göresin tâ ru'yeti

Tanrı'nın bâzı kişi ve eşyâya girip tecessüm ettiğini, onun sûretine girdiğini kabul eden Hulûl ehli ve cehennemin askerleri olan Râfizîler (Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın hilâfetlerini kabul etmeyip reddeden Şîî fırkası, râfıza) (Lugatim, 2002), bu ümmetin Hakk'a yakınlığı ve Hakk'ın kulu, kulun Hakk'ı dost edinmesi durumunu inkâr ederler. Şayet iki cihanda kurtuluşa ermeyi dilersen, Allah'ı zikret ve ahlakın nefsiyle cihat eden kullarınki gibi olsun. Ey Rûmî, gece ve gündüz Allah aşkıyla yan, ölmeden önce ölüp, Allah'ın Cemâl'ine kavuşan kullardan ol.

Ali Rûmî, *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd*, s. 590

Ali Rûmî'nin Kendi Eserlerini Sıraladığı Beytleri

Seyyid Ali Rûmî, *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd* adını verdiği eserinde bunun dışında kendisinin yazdığı eserlerini birer beyt ile zikir eder. “Ve bazı eserlerimizin isimleri birer müfred ile beyân olunur” başlığı altında yazılan şiirler, elif-nâme özelliğinde olmasalar da araştırmacılar için bu beytler de incelemeye dâhil edilmiştir. Şu ana kadar *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd* adlı hacimli eseri dışında kalan teliflerine ulaşılammıştır. Selim Ümüt, konu ile ilgili makalesinin dipnotunda söz konusu eserin kendisi tarafından doktora tezi olarak hazırlandığını belirtmektedir. Umulur ki bu bilinmeyen eser ve bilgiler araştırmacıların isitifadesine sunulur.

Mevlûd:

*Okudup Mevlûd'ımı Habîbin bula safâyı dâimâ
Kim o bezme hürmet eyler ehl-i Hakdır bî-riyâ*

Şairin ifadeleriyle; Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) Mevlid'ini okutanların daima gönül şenliği, rahat, huzur, kedersizlik içerisinde olacaklarını, o meclise kim riyasız bir şekilde saygıda bulunursa, Allah'ın sevgili kullarından olacağını müjdeler.

Fütûhu'l-Aşk (Aşk Fetihleri):

*Fütûhu'l-Aşk'a bak aşkın terakkî eylesün sâlik
İrenler aşk ile irdi visâl-i hazrete cânâ*

Seyr ü sülûkta olan âşıkların bu esere bakıp, amel ettiklerinde aşk yolculuğunda ilerleyecekleri hatırlatılır. Zaten Allah'a kavuşanlar bu aşk ile muradına ermişlerdir.

Harf ile girdim söze neş'e-yâb olsun tuyan

*Neş'etü'l-Vâkıfîn'im vâkıfa şimden 'ayân
Neş'etü'l-Vâkıfîn (Aşka Bağlı Olanların Neş'esi):*

Hayâtını tamâmıyile aşka bağlı kılanların gönüllerinde beliren manevî sevinci anlattığı eseridir. Onu duyan ve okuyanlar mutluluk içerisinde ve huzurlu kalacaklardır.

Sırrı kalbe âşinâ her bir sözi Dürrü'l-Fu'âd

Şeyhu'l-İrşâd bu kitâbun ismi eyle inkıyâd

Dürrü'l-Fu'âd Şeyhu'l-İrşâd (Gönül İncisi ve Gafletten Uyarmanın Mürşidi):

Eser, çoğu manzum olmak üzere tasavvufî, dinî manzumeler içermektedir. Ayrıca Ali Rûmî'nin hayatını ve pek çok konudaki görüşlerini anlattığı kitabıdır. Tarikatlar, silsilenâmeler, nasihatlar, ibadetlerin önemi konularında zengin bir içeriğe sahiptir. Ağırlıklı olarak Muhyiddîn-i Arabî, Abdülkâdir Geylânî ve Eşrefoğlu Rûmî gibi tasavvufî şahsiyetlerin sevgisi ön plâdadır. Rik'a yazısıyla ve her satırda genellikle 23 satırdan oluşan bir düzen içerisinde kaleme alınmıştır. Eserin Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde iki yazma nüshası mevcuttur. Yazmalar 65 numarada kayıtlı nüsha 687; Yazmalar 31 numarada kayıtlı olan ise 612 sayfadır. Şaire göre bu eserin her sözü ve sırrı kalbe dosttur.

Mâh-ı Ma'nevî (Manevî Ay):

Toğdı Mâh-ı Ma'nevî gözlerimiz açdı nikâb

Şems ile oldı müzeyyen çok şükür nehârımız

Ali Rûmî bu eseri için şu değerlendirmede bulunur: *Mâh-ı Ma'nevî* adını taşıyan eserimiz ortaya çıkınca, bütün örtüleri kaldırıp, gözlerimizin açılmasına vesile oldu. Gündüzlerimizi ise çok şükür güneş ile parıladı ve aydınladı.

Râfi'u'z-Zulmet (Karanlığı Kaldıran):

Dinildi Râfi'u'z-Zulmet ki ya'nî cezb ider nûri

Kitâbın ismine eyle kırâ'at kalma yâr sûri

Esere bu isim verildiğinde ilâhî nurları kendine çekti. Dostlarım bu kitabı kendi özelliklerine uygun şekilde okumalı ve sadece görünüşüne aldanıp, anlamın ruhundan uzaklaşmamalıdır.

İzhâru'l-Kizb (Yalanın Ortaya Çıkışı):

İzhâr eyler kizbi kâzibler için açmış dehân

Bu kitâbın ismi tâlib oldı İzhâru'l-Kizb

Bu eserin ise, tüm yalanları ve yalancıları ortaya çıkardığını söyler. Ali Rûmî, eserin büyük bir kısmında müfsitler, riyakârlar, fasıklar ve din düşmanlarına ağır tenkitlerde bulunur. Tamamen tasavvufî bir yaklaşımla ilahî aşkı inkâr eden yalancıları sıralar.

Feth-i Bâb (Kapı ve Bölüm Fethi):

Bir fütûhdur hubb-i Hakla Feth-i Bâb oldı bu gün

Cûşâ geldi mecrâ lübbün mevcidir zâhir olan

Allah aşkı ve sevgisiyle bugün gönüllerin bu eserle fethedileceğini, seyr ü sülûk esnasında dalgaların özünün coştüğünü ve bu halin ortaya çıktığını ifade eder.

Teskînü'l-Vakâr (Ağırbaşlılık, Haysiyetli ve Şerefli Olmanın Sükûnete Ermesi):

Def' ider kibr ü vakârı eyle tekrâr rûz u şeb

Oldı zirâ bu kitâbın ismi Teskînü'l-Vakâr

Bu kitap ise insanlara has özelliklerden olan kibir ve azametli olma hallerini ortadan kaldırır. Tasavvufî açıdan ruha ağırlık, aşığa yük getiren kibir ve gururlu olma halleri bu eserle giderilecektir.

Zamîru'l-Muta'assibîn (Mutaassipların İç Âlemi):

Bu kitâbın ismi hoşdur münkirâna renc-i vebâ

Zamîru'l-Muta'assibîn Haydar-âsâ eyler gazâ

Benimsediği fikir ve inanışa aşırı derecede bağlı olup başka düşünce ve inanca hak tanımayan, yenilikleri kabul etmeyen, taassup sâhibi (kimse), baĝnaz, fanatiklerin gönüllerini

ferahlandıran bir eserdir. Bu durumu inkâr edenler için bu eser, veba hastalığının eziyeti gibi gelir.

Silsile-nâme(Şecere, Soykütüğü):
Silsile-nâme mübârek bir risâle bî-nazîr
Nazmla nâz u edâ eyler saçup misk (ü) anber

Ali Rûmî, mutasavvıf bir şair ve şeyh olduğu için *Dürrü'l-Fu'âd* ve *Şeyhu'l-İrşâd* isimli eserinin muhtelif bölümlerinde büyük tarikatların silsilelerini listelemektedir. Ayrıca kendi ailesi ile detaylı bilgi verip kendi şeceresini ve yaşadığı yerlerle ilgili manzumeleri mevcuttur. Mübarek bir risale olan eserin benzerinin olmadığını, misk ve anber kokuları saçan manzumenin farklı bir eda ile yazıldığını söyler.

Tağilsun cihâna bu kitâblar bî-şümâr olsun
Bendegân-ı Hazret-i Gavsâ Alî'den yâdigar olsun

Şair, Abdülkadir Geylânî'nin müntesiplerinden, bendelerinden olduğunu söyleyerek bu şiirini sona erdirir. Bir dua mahiyetindeki beytinde, ismini andığı eserlerinin sayısız şekilde dünyaya dağılmasını arzu eder. Ne yazık ki *Dürrü'l-Fu'âd* ve *Şeyhu'l-İrşâd* haricindeki eserlere henüz ulaşamamıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Seyyid Ali Rûmî, tasavvufî ve dinî konulara yer verdiği eserinde dikkati çekecek yoğunlukta nasihatlerde bulunmuş, başta yaşadığı asrın müslümanlarını, âlimlerini, riyakâr sufilerini eleştirmiştir. Klâsik Türk edebiyatında yaygın olarak örneklerini gördüğümüz elif-nâmeler, sadece bu edebiyat sahasında değil halk edebiyatı ve çağdaş Türk edebiyatı dâhil olmak üzere hemen her alanda manzumelerine rastladığımız bir zenginliktir. Şekil ve estetik bakımından farklılığı ile ilgi odağı olan elif-nâmeler, işlediği konular bakımından da oldukça zengindir.

Seyyid Ali Rûmî, incelen iki elif-nâmesi ve kendi eserlerini beyitlerle tanıttığı şiirlerinde tasavvufî şahsiyetler ve onların telifleri üzerinde durmuştur. Tanıtımı yapılan bu yazma eserde kendisinin Muhyiddin Arabî, Abdülkâdir Geylânî ve Eşrefoğlu Rûmî'nin bendegânlarından olduğunu hemen her yerde belirtir. Abdülkadir Geylânî'nin hem dinî ve hem de tasavvufî açıdan önemini anlattığı ilk elif-nâmesinde daha sonraki beyitlerde onun eserlerinden bir kısmı hakkında tanıtıcı bilgiler vermektedir. İkinci elif-nâmede ise II. Abdülhamid döneminde yaşadığını belirttiği eserinde ve bu manzumede insanların çeşitli halleri üzerinde durup, ağır eleştirilerde bulunup, onları doğru yola davet eder. Mısralarla kendi eserlerini tanıttığı üçüncü şiirde ise, risale ve kitaplarının içeriği hakkında kısa ipuçları sunar.

Bilgi Notu

Makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

Ali Rûmî, *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd (I)*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi. Yazmalar no. 31.

Ali Rûmî, *Dürrü'l-Fu'âd ve Şeyhu'l-İrşâd (II)*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi. Yazmalar no. 65.

Arat, R. R. (1991). *Eski Türk şiiri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aycan, İ. (2004). Mervân. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (225-227. ss.), 29, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

- Çelebioğlu, A. (1998). *Eski Türk Edebiyatı araştırmaları*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Demirel, M. (1996). Âşık Paşa'nın elifnamesi ve dil özellikleri. *Bilig*, 3, 203-246.
- Eğri, S. (2022). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye isnad edilen Tuhfetü's-sefere ilâ hazreti'l-berere adlı eserin tercüme ve basımına Ali Rûmî tarafından yapılan manzum eleştirisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31(1), 157-175.
- Güvenç, A. Ö. (2013). Latin alfabesine göre ortaya konan elifnameler üzerine. *Turkish Studies*, 8(13), 1003-1016.
- Harman, Ö.F. (2001). Kârûn. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (519-520. ss.), 24, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Korkusuz, M. Ş. (1995), *Gavsü'l-Azam Abdükadir Geylânî*, Menzil Yayınevi.
- Öztoprak, N. (2006). Bursalı Feyzi Efendi'nin elifnameleri. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (35), 135-167.
- Öztoprak, N. (2009). Elif-nâmelerin tertip hususiyetleri ve metin tesisindeki yeri. *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildirileri 2* içinde (817-829. ss.), Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Taşkesenlioğlu, L. (2017). Divan Edebiyatında elifnameler ve bilinmeyen iki elifname örneği: Memi Can Saruhânî ve Ömer Karîbî elifnameleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (58), 159-202.
- Uludağ, S. (1988). Abdülkâdir-i Geylânî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (234-239. ss.), 1, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Ümütlü, S. (2022). Nasihat-nâme geleneğine hacimli bir ek: Ali Baba Rûmî'nin Dürrü'l-Fu'âd Ve's-Şeyhü'l-İrşâd'ı. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 317-347.
- <http://lugatim.com> (2022, Eylül 26)
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BClk%C3%A2dir_Geyl%C3%A2n%C3%AE (2022, Ekim 1)

EXTENDED ABSTRACT

One of the important features of Turkish literature is that it contains poems based on the beauty of shape and meaning. This approach, which prioritizes the understanding of art, has brought with it a rich expression and depth of meaning. As a result of this understanding, which gives letters a different appearance and meaning, shape and word have turned to a new medium.

Elif-names, in which there are different opinions about being a genre, shape or rhetoric, can be defined as the alphabetical order of the first letters of the words at the beginning of the verse or couplets, from "elif" to "ye" or from "ye" to "elif". Elif-names (elifnames, elif-names), which have nearly a hundred examples in Divan and folk literature; written on religious, mystical or non-religious subjects; The words were chosen by the poet in a way that would fit the content, not randomly.

In this study; Brief information is given about the features of elif-names in Turkish culture and literature, and it is aimed to show that these poems deal with very different subjects. A poem of the poet named Sayyid Ali Rumi (19th century) in which he listed the names of his works with two elif-nâme poems in his work named Durru'l-Fu'ad and Şeyhu'l-İrşad, which is different, quite voluminous and rich in content, has been analyzed. In the aforementioned manuscript, the important works of Abdulkadir Geylani are processed in poetry together with their features. In the other elif-name, especially Muslims and hypocritical Sufis were criticized.

In this study, exploratory, qualitative, descriptive and exemplary methods were used. In the research, brief information and examples about elif-names were given, and the names of the works and persons in these poems were introduced. Especially Turkish Sufi literature. In the work called Durru'l-Fu'ad and Seyhu'l-İrşad, which is considered as one of the examples of the century, Sheikh Ali Rumi repeats many times that he is a follower of "Eşrefi, Kadiri, Melami". In the second elif-name, there is advice to human beings and criticism about their habits and morals. This subject has also been researched with a focus on poetry.

Sayyid Ali Rumi gave remarkable advice in his work, which included mystical and religious subjects, and criticized the Muslims, scholars and hypocritical Sufis of his century. Elif-names, whose examples we see widely in classical Turkish literature, are a richness that we come across in almost every field, not only in this field, but also in folk literature and contemporary Turkish literature. Elif-names, which are the center of attention with their difference in shape and aesthetics, are also very rich in terms of the subjects they deal with.

Seyyid Ali Rumi focused on mystical figures and their copyrights in his poems in which he introduced the two elif-nâmes and his own works with couplets. In this manuscript, which has been introduced, he states almost everywhere that he is one of the bands of Muhyiddin Arabi, Abdulkadir Geylani and Eşrefoglu Rumi. In the first elif-name, in which Abdulkadir Geylani explains its importance in terms of both religion and mysticism, he gives introductory information about some of his works in later couplets. In the second elif-name; II. In his work, which he states that he lived during the reign of Abdulhamid, and in this poem, he dwells on the various states of people, criticizes them heavily and invites them to the right path. In the third poem, in which he introduces his own works with couplets, he gives clues about the content of his treatises and books.